

Transnationale “vertalingen” van het kinderrecht op waardig werk

Edward van Daalen

Promovendus aan de Universiteit van Genève en gastonderzoeker aan de Sciences Po Law School

ABSTRACTS

Het internationale kinderarbeidsregime is opgezet door de Internationale Arbeidsorganisatie, met als doel kinderarbeid wereldwijd uit te bannen. Het heeft de notie voortgebracht dat vrijheid van kinderarbeid een fundamenteel mensenrecht is. Echter, in dit artikel volgen we de claim voor de erkenning van het kinderrecht op waardig werk zoals deze gedurende de afgelopen 30 jaar door verschillende bewegingen van werkende kinderen is vertaald naar het internationale kinderarbeidsregime. Een reconstructie en een sociaaljuridische analyse van dit proces, gebaseerd op interviews en vele niet eerder geanalyseerde bronnen, laten zien dat deze bewegingen ondanks een ondergeschikte machtspositie en een controversiële agenda een vormende rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van het internationale kinderarbeidsregime, en dat hun verzet onderdeel is geworden van het regime zelf. Het artikel concludeert dan ook dat de spanningen, uitdagingen en tekortkomingen waarmee dit regime worstelt alleen volledig kunnen worden begrepen als deze vormende rol van de bewegingen van werkende kinderen ook als zodanig erkend en geïdentificeerd wordt.

Kinderarbeid – Bewegingen van werkende kinderen – Internationale Arbeidsorganisatie

The international child labour regime of the International Labour Organisation has the objective of eliminating child labour worldwide. It has brought forth the notion that freedom from child labour is a fundamental human right. However, in this article we follow the claim for a children’s right to work in dignity as it was translated to the international child labour regime by working children’s movements during the past 30 years. A reconstruction and socio-legal analysis of this process, based on interviews and previously unknown sources, suggests that despite a marginalised position and a controversial agenda these movements have played a formative role in the shaping of the international child labour regime. The article therefore concludes that the tensions, challenges and shortcomings facing this regime can only be fully understood if the formative role of working children’s movements is recognised and problematised as such.

Child labour – Working children’s movements – International Labour Organisation

1. INTRODUCTIE¹

Eind 2017 nam ik als participerend onderzoeker deel aan de vierde Internationale kinderarbeidsconferentie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO), gehouden in Buenos Aires, Argentinië. Na drie dagen van panels en workshops namen de afgevaardigden van de drie constituenten van de IAO (lidstaten, werkgevers- en werknemersorganisaties) een verklaring aan, waarmee de IAO zich officieel verbindt aan Subdoel 8.7 van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (VN).² Betreffende kinderarbeid schrijft Subdoel 8.7 voor dat het fenomeen in 2025 in al zijn vormen en overal ter wereld uitgebannen moet zijn.³ Door het tijdsgebonden Subdoel 8.7 via de Buenos Aires Verklaring op te nemen in haar normatieve kader grijpt de IAO terug naar het in 1973 aangenomen Verdrag nr. 138 betreffende de minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces (V138) dat als hoofddoel heeft de abolitie van kinderarbeid onder de 15 jaar.⁴ Dit is enigszins opmerkelijk, omdat het algemene abolitiediscours van V138 al sinds de jaren negentig overschaduwd is door een veel beperkter doel gericht op de eliminatie van de “ergste vormen” van kinderarbeid. Dit kwam met name door het IAO-Verdrag nr. 182 inzake de ergste vormen van kinderarbeid (V182), dat in 1999 werd aangenomen om zaken zoals kinderslavernij, werk in de seksindustrie en kindsoldaten prioriteit te geven.⁵ V182 werd in vlug tempo door vele landen geratificeerd en genereerde zoveel media-aandacht, dat het volgens de IAO een wereldwijde beweging voortbracht en lange tijd de internationale agenda omtrent kinderarbeid domineerde (Fyfe, 2007).⁶ Zo richtte het voorlaatste globale tijdsgebonden doel van de IAO, dat werd aangenomen in 2010, zich enkel op deze ergste vormen van kinderarbeid.⁷ Toch lukte het de IAO om in het spoor van V182 ook voor V138 veel nieuwe ratificaties te verwerven. Dat gebeurde door beide verdragen op te nemen in de lijst met zogenaamde kernverdragen van de IAO waaraan alle lidstaten verbonden zijn, zelfs zonder ratificaties.⁸

Nochtans is het doel om alle vormen van kinderarbeid onder de 15 jaar uit te bannen nooit onomstreden geworden. Veruit de meeste landen waarin nog veel kinde-

¹ Dit artikel kwam tot stand in het kader van het onderzoek Living Rights in Translation: An interdisciplinary approach of working children’s rights van het Centre for Children’s Rights Studies van de Universiteit van Genève, gefinancierd door het Specialised Committee Interdisciplinary Research van de Swiss National Science Foundation (SNSF) (Projectnummer: CR1111_156831). Verder wil ik graag de anonieme reviewers en Karl Hanson zeer hartelijk bedanken voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

² Voor de volledige verklaring zie: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_597667/lang-en/index.htm (geraadpleegd op 20 april 2020).

³ De volledige tekst van Subdoel 8.7 leest: “Onmiddellijke en effectieve maatregelen nemen om gedwongen arbeid uit de wereld te helpen, een einde te maken aan moderne slavernij en mensensmokkel en het verbod en de afschaffing van de ergste vormen van kinderarbeid veiligstellen, met inbegrip van het rekruteren en inzetten van kindsoldaten, en tegen 2025 een einde stellen aan kinderarbeid in al haar vormen”. Zie verder: <https://www.sdgnederland.nl/ofhttps://www.sdgs.be/nl/sdgs> (geraadpleegd op 20 april 2020).

⁴ Voor de volledige tekst van het verdrag zie: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138 (geraadpleegd op 20 april 2020).

⁵ Voor de volledige tekst van het verdrag zie: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C182 (geraadpleegd op 20 april 2020).

⁶ V182 is momenteel geratificeerd door alle IAO-lidstaten behalve het Koninkrijk Tonga.

⁷ Het doel om de ergste vormen van kinderarbeid te elimineren voor 2016 werd bij lange na niet bereikt. Volgens de laatste cijfers van de IAO werken er wereldwijd nog ongeveer 73 miljoen kinderen in de ergste vormen (ILO, 2017). Voor de volledige 2010 verklaring zie: https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_13453/lang-en/index.htm (geraadpleegd op 20 april 2020).

⁸ Dit werd vastgesteld in de “Verklaring van de IAO inzake de fundamentele principes en rechten op het werk”. Voor de volledige tekst van de verklaring zie: <https://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/lang-en/index.htm> (geraadpleegd op 20 april 2020).

ren werken, maken nog altijd gebruik van de uitzonderingsclausule van V138 om de minimumleeftijd tijdelijk te verlagen tot 14 jaar.⁹ Verder is er met name onder wetenschappers veel weerstand tegen deze internationale standaarden omdat er vrijwel geen bewijs voorhanden is dat de effectiviteit van dit beleid aantoonbaar is. Sterker nog; veel empirische studies suggereren dat het meer kwaad dan goed doet. Een vaak genoemd negatief effect is dat het illegaal maken van kinderarbeid werkende kinderen nog kwetsbaarder maakt, aangezien ze zich op geen van de arbeidsrechten kunnen beroepen en vaak nog verder uit het zicht raken.¹⁰ Maar wellicht de meest opvallende actoren in het kritische kamp zijn de bewegingen van werkende kinderen. Deze bewegingen “voor en door” werkende kinderen mengen zich al decennialang in het internationale kinderarbeidsdebat en zetten zich af tegen het algemene abolitiebeleid van de IAO, met als voornaamste doel erkenning en beschermde provisies af te dwingen voor werkende kinderen van boven en onder de minimumleeftijden van V138. Deze eisen worden doorgaans gevat onder de claim op het kinderrecht op waardig werk. Ook in het kader van de eerdergenoemde IAO-Conferentie in Buenos Aires lieten deze bewegingen van zich horen.

Terwijl op de laatste dag van de conferentie de definitieve versie van de Verklaring over Subdoel 8.7 werd voorgesteld door de president van Argentinië, Mauricio Macri, woonde ik elders in de stad het protest bij van de verschillende Latijns-Amerikaanse bewegingen van werkende kinderen. Pal voor het nationale parlamentsgebouw demonstreerden ze, ten eerste, tegen hun uitsluiting van de conferentie. Officieel hadden ze te horen gekregen dat niemand onder de 18 jaar welkom zou zijn vanwege veiligheidsoverwegingen, maar er werd door de bewegingen sterk getwijfeld aan deze uitleg.¹¹ Tijdens het protest werd een klachtbrief geadresseerd aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind voorgelezen waarin de bewegingen zich beroepen op de participatierechten van het Verdrag inzake de Rechten van de Kind (VRK), en zich afzetten tegen het abolitiebeleid van de IAO dat ze zien als een inbreuk op hun recht op waardig werk. Ook werd een kort toneelstukje opgevoerd door enkele van de jongere kinderen. Ze klopten op de fictieve deur van de IAO-Conferentie met een simpele boodschap voor de organisatie: werkende kinderen zijn niet het probleem, maar onderdeel van de oplossing. Maar waar komt deze weerstand vandaan? Hoe te begrijpen dat kinderen zich verzetten tegen internationale standaarden door rechten te eisen voor hetgeen waartegen de internationale gemeenschap hen probeert te beschermen? Welke oplossingen denken ze te bieden te hebben en wat is hun rol in het internationale debat en regime omtrent kinderarbeid?

Het is allereerst belangrijk om te vermelden dat het in Buenos Aires zeker niet de eerste keer was dat bewegingen van werkende kinderen probeerden de ontwikkeling van het internationale kinderarbeidsregime te beïnvloeden met hun alternatieve

⁹ Voor een overzicht van landen die gebruik maken van deze uitzondering, zie: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:312283 (geraadpleegd op 20 april 2020).

¹⁰ Voor een overzicht van de verschillende argumenten tegen de minimumleeftijdsstandaarden van de IAO zie: Bourdillon *et al.*, 2009.

¹¹ Zo had een IAO-woordvoerder al eerder in een media-interview uitgelegd dat ze niet zouden worden uitgenodigd omdat dit hetzelfde zou zijn als mensen uitnodigen voor een vegetarisch diner om over de voordelen van vleeseten te spreken. Zie: <https://www.spiegel.de/international/tomorrow/child-labor-in-bolivia-is-legally-permissible-a-1130131.html> (geraadpleegd op 20 april 2020).

agenda. Sterker nog: dit was slechts het laatste hoofdstuk in een verhaal dat al decennialang gaande is, maar voorheen nooit systematische onderzocht is en grotendeels ongekend is gebleven.¹² Gedurende de afgelopen vijf jaar heb ik sociaaljuridisch onderzoek gedaan naar dit proces, in eerste instantie om de rol en invloed van de bewegingen op het IAO-regime in kaart te brengen en beter te begrijpen. Daarnaast draagt de analyse van de resultaten bij aan theoretische discussies over de relatie tussen internationaal recht en lokale sociale bewegingen, en hoe alternatieve rechtsclaims, zoals het kinderrecht op waardig arbeid, zich laten vertalen naar het internationale mensenrechtenregime.

Omdat een artikel van deze lengte geen recht kan doen aan een integrale bespreking hiervan, zal ik me in Sectie 3 beperken tot een episodisch overzicht van de rol die de bewegingen van werkende kinderen gespeeld hebben op het internationale toneel tussen de aanneming van V138 in 1973 en de aanneming van V182 in 1999, om zo enkele beginnende antwoorden te geven op de eerder gestelde vragen. Dit overzicht is gebaseerd op data verzameld tijdens archiefonderzoek in de verschillende steden waar de beschreven evenementen plaatsvonden (o.a. Geneve, Kundapur, Amsterdam, Lima, Oslo en Dakar) en persoonlijke interviews met personen die nauw betrokken waren bij dit proces (meer dan 75 in totaal).¹³ Maar eerst zal ik in Sectie 2 kort ingaan op de bewegingen van werkende kinderen en enkele theoretische kaders bespreken om de claim voor het kinderrecht op waardig werk te duiden. In Sectie 4 zal ik ten slotte beargumenteren en concluderen dat de bewegingen van werkende kinderen met hun claim op het recht op waardig werk een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van het internationale kinderarbeidsregime en dat huidige en toekomstige uitdagingen en tekortkomingen van dit regime alleen volledig kunnen worden begrepen als deze rol ook als zodanig erkend en geïmplementeerd wordt.

2. BEWEGINGEN VAN WERKENDE KINDEREN, LEVENDE RECHTEN, EN VERTALINGEN

Zoals vermeld in de voorgaande sectie hebben verschillende actoren in het kinderarbeidsdebat verschillende ideeën over de benadering en aanpak van het fenomeen. Deze verschillende opvattingen worden in de literatuur onderverdeeld in drie scholen. Het discours van de abolitieschool is welbekend en wordt al sinds 1919 uitgedragen door de IAO. Hoewel er nog altijd verwarring bestaat over wat er precies moet worden geïmplementeerd, gaan de meeste auteurs ervan uit dat het neerkomt op de

¹² Maar zie bijvoorbeeld wel: Swift, 1999; Hanson & Vandaele, 2003; Holzscheiter, 2016; Liebel & Invernizzi, 2019.

¹³ De meeste van de gebruikte bronnen zijn ongepubliceerde documenten (memo's, brieven, e-mails, rapporten enz.) gevonden in diverse archieven. De volgende openbare collecties zijn geraadpleegd: Archief Defence for Children International Nederland, inventarisnummer ARCH03007, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam; Collectie 2.15.86, inventarisnummer 1950, Nationaal Archief, Den Haag; Inventarisnummer ARK-2710, Arbark Archief, Oslo. Verder zijn vele documenten geraadpleegd die zich bevinden in privéarchieven van betrokken individuen en ngo's (zoals: Defence for Children International Netherlands in Leiden; Concerned for Working Children in Bangalore, India; Ifejant in Peru, Lima; Enda Tiers-Monde in Dakar, Senegal). Aanvullende interviews zijn afgenomen met vele van de betrokkenen bij de verschillende conferenties en evenementen waarbij de bewegingen van werkende kinderen betrokken waren. De interviews zijn opgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd met behulp van coding-software. Door de beknopte en verhalende manier waarop de data in dit artikel gepresenteerd is, was het praktisch onwenselijk om elk feit individueel te refereren. Echter, bronnen die officieel gepubliceerd zijn of online staan zijn expliciet vermeld in de tekst.

juridische definitie van kinderarbeid zoals vastgelegd in V138, dat wil zeggen de meeste vormen van arbeid van kinderen onder de 15 jaar en alle schadelijke vormen van arbeid van kinderen onder de 18 jaar (Smolin, 1999). De tweede opvatting wordt in het algemeen aangeduid als de beschermings- of regulatieschool. Dit is een meer pragmatische benadering die ervan uitgaat dat wanneer arbeid onvermijdelijk is, kinderen beter gebaat zijn bij een aanpak gericht op het reguleren en verbeteren van arbeidsomstandigheden in combinatie met scholing. Hoewel deze benadering in strijd lijkt te zijn met de abolitieschool, was het ook een belangrijk onderdeel van het IAO-beleid tussen 1979 en 1999, zoals in de volgende sectie kort zal worden beschreven. Een derde benadering die sterk samenhangt met de regulatieschool is de emancipatieschool. Die beschouwt kinderen als actieve rechtssubjecten en volwaardige burgers, die in staat zijn veel belangrijke beslissingen voor zichzelf te nemen. Dit is het typische discours van de bewegingen van werkende kinderen die, vooral in Latijns-Amerika, erkenning van het kinderrecht op waardig arbeid eisen (Liebel, 2013).

De verschillende bewegingen van werkende kinderen komen dus voor in Latijns-Amerika (sinds de jaren zeventig), maar ook in India (sinds begin jaren negentig) en Midden-Afrika (sinds midden jaren negentig). Door hun unieke karakter zijn ze geregeld onderwerp van sociologische studies (zie bv. Liebel, 2004; Nieuwenhuys, 2009; Taft, 2019; van Daalen & Mabillard, 2018). Het gaat hier in principe om bewegingen geleid door werkende kinderen zelf (meestal tussen de 8 en 18 jaar), die worden gesteund door lokale ngo's en betrokken volwassenen die hun activiteiten faciliteren. Deze activiteiten spelen zich af op verschillende niveaus, van lokale buurtontmoetingen tot internationale vergaderingen, waarin de leden zich verenigen en uitspreken over hun situaties en aspecten zoals beleid en wetgeving die hun aangaan. Vertegenwoordigers van de verschillende bewegingen worden gekozen door hun medeleden en spelen een belangrijke rol in nationale en internationale aangelegenheden.

De bewegingen voelen zich gesteund door het VRK, met name door het recht om gehoord te worden (artikel 12), het recht om zich te verenigen en organiseren (artikel 15), en het recht op bescherming tegen exploitatie (artikel 32). Op dit laatste artikel staven veel van de bewegingen hun claim op het kinderrecht op waardig werk. Wat hier precies mee bedoeld wordt, verschilt van plek tot plek en van kind tot kind, maar in de volgende uitleg van Pablino (toen 17 jaar oud) van de Paraguayaanse beweging ONALTOA¹⁴ zullen de meeste leden van Latijns-Amerikaanse bewegingen van werkende kinderen zich kunnen herkennen:

“Voor ons is ‘waardig werk’ werk waarin onze rechten zijn gewaarborgd. Dan hebben we het over gratis en goed onderwijs, gratis gezondheidszorg, vrije tijd, het recht om onszelf te organiseren, en het recht om samen met verschillende nationale instellingen en de overheid deel te nemen in de beslissingen die ze nemen. Alles komt voort uit deze mensenrechtenbenadering. Als we het over waardig werk hebben, hebben we het over werk dat je doet omdat

¹⁴ ONALTOA staat voor *Organización de Niños, Niñas y Adolescentes Lustrabotas del Terminal de Ómnibus de Asunción*, vrij vertaald de organisatie van werkende kinderen (schoenpoetsers) van busstation van Asunción.

je het leuk vindt, waarvoor je een eerlijk salaris krijgt en waarin al deze andere rechten zijn gegarandeerd. Dat is waardig werk voor ons.”¹⁵

Karl Hanson en Olga Nieuwenhuys (2013; zie ook van Daalen *et al.*, 2016) hebben een theoretisch en conceptueel kader ontwikkeld, dat enkele stevige handvatten biedt om zulke rechtsconcepties te duiden. Kinderrechten, zo beredeneren ze, komen niet uit de lucht vallen en worden niet bedacht aan de onderhandelingstafels van de internationale agentschappen. Ze worden door kinderen zelf gevormd, gebaseerd op de verschillende uitdagingen die ze in hun dagelijkse leven tegenkomen. Zulke rechtsclaims zijn dus “levend” en hoeven niet per se te stroken met geïnstitutionaliseerde kinderrechten en -normen die, bijvoorbeeld, voorschrijven dat kinderen niet hoeven te werken. De auteurs gebruiken het begrip “vertaling” (*translation*) in de breedste zin van het woord om te duiden hoe deze gesitueerde concepties en claims spatiaal en temporaal reizen en veranderen naargelang het vertrekpunt en de bestemming; hetzij in vorm, inhoudelijk, conceptueel, taalkundig, of alle tezamen. Hun werk sluit aan bij dat van Koen De Feyter (2007) en anderen (De Feyter *et al.*, 2011; Destrooper & Merry, 2018) die menen dat het van belang is dat lokale (levende) rechtenconcepties van individuen, groepen of bewegingen invloed hebben op de wijze waarop de nogal statische geïnstitutionaliseerde mensenrechten benaderd en geïmplementeerd worden om ze zo lokaal relevanter te maken, aangezien ze “daar” uiteindelijk van waarde kunnen zijn. Dit proces wordt in deze tak van de literatuur geduid met de termen “tegenstromen” (*upstreaming*) of “omgekeerde standaardzetting” (*reverse standard setting*) die dus nauw samenhangen met het concept “vertaling”. Hoewel het bovenstaande theoretisch een belangrijk deel van het academische kinder- en mensenrechtendebat is geworden, is er nog veel werk te doen, met name omtrent stevige gevalstudies waarin deze vertaalprocessen bestudeerd kunnen worden, om ze beter te begrijpen en om de theorie te verfijnen. Dit artikel is bedoeld om hier een bijdrage aan te leveren.

3. DE ROL VAN BEWEGINGEN VAN WERKENDE KINDEREN IN DE ONTWIKKELING VAN HET INTERNATIONALE KINDERARBEIDSREGIME

3.1. GENÈVE 1985

In 1973 werd V138 aangenomen om alle voorgaande minimumleeftijdsstandaarden van de sectorspecifieke kinderarbeidsverdragen van de IAO te vervangen (Dahlén, 2007). Het verdrag ontving echter slechts enkele ratificaties gedurende de eerste jaren van zijn bestaan en kreeg maar weinig aandacht op internationaal niveau. Dit veranderde enigszins tijdens het VN Internationale Jaar van het Kind (IJK) in 1979, toen een speciale rapporteur werd aangesteld om de kwestie kinderarbeid wereldwijd in kaart te brengen. Een van zijn aanbevelingen was om een internationale conferentie omtrent kinderarbeid te organiseren (Bouhdiba, 1982). Deze allereerste VN-Kinderarbeidsconferentie vond uiteindelijk plaats in 1985 en was gericht op het elimineren van de “uitbuiting” van kinderarbeid, en niet alle vormen van kinderarbeid als zodanig. De IAO zelf realiseerde zich echter ook dat het doel van V138 om

¹⁵ Interview met Juan “Pablino” Insfran op 29 mei 2015.

alle kinderarbeid onder de 15 jaar uit te bannen niet realistisch was en presenteerde tijdens de conferentie haar tweeledige beleid dat in het kader van het IJK was ontwikkeld (ILO, 1985). Het beleid hield in dat de IAO de lidstaten aanmoedigde om op korte termijn de werkomstandigheden van kinderen te verbeteren door ze te reguleren en te humaniseren, om zo kinderarbeid op lange termijn helemaal uit te bannen (van Daalen & Hanson, 2019). Het was in dit pragmatische beleidsklimaat dat georganiseerde werkende kinderen onmiddellijk maar indirect hun intrede deden op het internationale toneel.

Een van de deelnemende organisaties aan de conferentie in 1985 was de Internationale Beweging van het Apostolaat van Kinderen (MIDADE).¹⁶ Een van de organisaties aangesloten bij MIDADE is MANTHOC, de allereerste beweging van werkende kinderen opgericht in 1976 in Lima, Peru.¹⁷ MANTHOC was zeer bepalend voor MIDADEs standpunt over kinderarbeid. Dit kwam nadrukkelijk tot uiting in de *position paper* gepresenteerd door MIDADE aan de overige deelnemers aan de conferentie:

“Een bijdrage van ons, de volwassenen in MIDADE, moet worden beschouwd als een bijdrage van werkende kinderen, die in toenemende mate worden vertegenwoordigd in MIDADE. Als ze zelf de kans hadden gekregen om deel te nemen aan dit seminar, zouden ze voor zichzelf hebben gesproken over hun problemen en zouden ze als werkers het volgende geëist hebben: ‘We willen een eerlijk loon voor ons werk; we willen niet gratis werken.’ ‘We willen niet dat de politie ons belet te werken.’ ‘We willen tijd om te spelen en elkaar te ontmoeten om ons leven te bespreken.’ ‘We willen studeren en goed gevoed worden.’

[...]

MIDADE kan deze eisen van werkende kinderen niet vertegenwoordigen zonder de noodzaak te uiten dat werkende kinderen zich moeten kunnen organiseren om hun rechten te kunnen verdedigen. Kan de IAO hier niet bij helpen?”¹⁸

Voor de meeste andere deelnemende organisaties was de claim om georganiseerde werkende kinderen te erkennen als werknemers met arbeidsrechten nieuw en radicaal. Het was daarom niet verwonderlijk dat werkende kinderen tijdens de conferentiediscussies nauwelijks als potentiële partners werden beschouwd bij het vinden van oplossingen (UN, 1986). Hoewel de eisen van MANTHOC grotendeels genegeerd bleven, waren ze erin geslaagd om bewegingen van werkende kinderen onder de aandacht te brengen van de relevante internationale actoren, waaronder de IAO. Kort na de VN-conferentie publiceerde de IAO haar eerste serieuze studies over kinderarbeid sinds de aanneming van V138 (Bequela & Boyden, 1988; ILO, 1988). In beide publicaties was een sectie gewijd aan MANTHOC, waarin de beweging posi-

¹⁶ MIDADE is de afkorting van de originele Franse naam van de organisatie, *Mouvement International d’Apostolat des Enfants*.

¹⁷ MANTHOC staat voor *Movimiento de Adolescentes y Niños Trabajadores Hijos de Obreros Cristianos*, vrij vertaald de beweging van de werkende kinderen van Christelijke arbeiders.

¹⁸ Mijn vertaling.

tief werd omschreven als een plek waar werkende kinderen worden aangemoedigd zich te organiseren voor de verbetering van hun sociaaleconomische omstandigheden.

3.2. AMSTERDAM 1990

De aanneming en vlugge wereldwijde ratificatie van het VRK na 1989 plaatste tal van kinderrechtenkwesties hoog op de internationale ontwikkelingsagenda, inclusief kinderarbeid. In navolging hiervan werd in 1990 in Amsterdam een tweede internationale Kinderarbeidsconferentie gehouden, met als doel de agenda en het actieplan te beïnvloeden van de VN Wereldtop voor Kinderen, gehouden in datzelfde jaar (TNO, 1990). Wederom waren de bewegingen van werkende kinderen indirect vertegenwoordigd, dit keer door de Indiase ngo Concerned for Working Children (CWC), die de beweging van werkende kinderen Bhima Sangha ondersteunt. De ngo was nauw betrokken bij de organisatie van de conferentie en organiseerde een panel over de emancipatie van werkende kinderen. Deze paneldiscussies kwamen tot uiting in een van de aanbevelingen aan de VN en werden gekoppeld aan het recht om gehoord te worden, zoals vastgelegd in artikel 12 van het VRK:

Rekening houdend met het VRK, moeten de mogelijkheden van het kind om actief deel te nemen aan alle aangelegenheden die hem of haar aangaan, worden vergemakkelijkt. Kinderen moeten de mogelijkheid krijgen om hun eigen platform te creëren, hun eigen “vakbonden” te ontwikkelen om een sterkere positie te hebben in het behartigen van hun belangen (TNO, 1990: 150).¹⁹

De volledige lijst met aanbevelingen werd door de toenmalige Nederlandse minister van Ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, doorgestuurd naar de VN-Wereldtop. Hoewel de paragraaf over kinderarbeid in het uiteindelijke VN-document geen erkenning geeft aan bewegingen van werkende kinderen, zou minister Pronk zelf een belangrijke schakel blijken in de verdere inspanningen van georganiseerde werkende kinderen op internationaal niveau. Maar belangrijker nog voor de internationale ambities van de bewegingen was een andere uitkomst van de conferentie, namelijk de oprichting van de International Working Group on Child Labour (IWGCL). De IWGCL was een tijdelijk samenwerkingsverband tussen de ngo's Defence for Children International (DCI) en de International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect (ISPCAN), met als doel om een wereldwijde beweging op te zetten gericht op de uitbanning van kinderarbeid, onderbouwd door degelijk onderzoek. Het hoofdkantoor werd ondergebracht in Amsterdam en Nadana Reddy van de CWC werd aangesteld als voorzitter van de werkgroep. Dankzij Reddy en de CWC had de IWGCL al meteen een sterke link met bewegingen van werkende kinderen en al snel werd het mandaat van de werkgroep uitgebreid met het consulteren van werkende kinderen en het faciliteren van hun participatie in het kinderarbeidsdebat.

¹⁹ Mijn vertaling.

3.3. KUNDAPUR 1996

In 1994 namen werkende kinderen zelf voor het eerst deel aan het programma van de IWGCL, toen leden van Bhima Sangha een bijeenkomst bijwoonden in Bangalore, India. De 16-jarige Laksmi benadrukte de noodzaak van toegang van werkende kinderen tot informatie:

“We hebben informatie nodig over de situatie van kinderen in verschillende delen van de wereld. We moeten ook de mogelijkheid hebben om onze informatie met hen te delen. De meeste kinderen zijn niet op de hoogte van de wetten die hun aangaan.”²⁰

Tijdens deze bijeenkomst werd besloten om een internationale bijeenkomst van werkende kinderen te organiseren. Vier bewegingen werden geïdentificeerd en uitgenodigd om deel te nemen aan de bijeenkomst en de voorbereiding hiervan: MNMMR uit Brazilië²¹, MANTHOC uit Peru, Bhima Sangha uit India en de AMWCY uit West-Afrika.²² Als locatie werd Kundapur in India gekozen. Het jaar 1996 werd gezien als een geschikt moment aangezien er veel internationale kwesties met betrekking tot kinderarbeid speelden²³, met name discussies over een mogelijk nieuw IAO-Kinderarbeidsverdrag aangaande de ergste vormen (ILO, 1996).

In Kundapur werden de vier bewegingen vertegenwoordigd door 20 werkende kinderen, bijgestaan door negen andere werkende kinderen die waren verbonden aan projecten van de verschillende kinderrechten-ngo's die bij de bijeenkomst betrokken waren. Gedurende twee weken namen ze allemaal deel aan workshops en andere activiteiten. Een van de workshops werd geleid door een expert op het gebied van kinderarbeid die zowel voor de IAO als UNICEF had gewerkt. Hij gaf een spoedcursus over de geschiedenis van het internationale kinderarbeidsrecht en informeerde hen over de lopende voorbereidingen van het nieuwe kinderarbeidsverdrag gericht op de ergste vormen, V182. Hij legde uit dat verschillende internationale conferenties werden georganiseerd om de reikwijdte en inhoud van het nieuwe verdrag te bepalen: in Amsterdam en Oslo om de agenda te bepalen en aanbevelingen te doen over de inhoud van de conventie, en in Genève waar de ILO zou onderhandelen over de precieze inhoud van de artikelen. De verschillende bewegingen besloten dat ze zelf wilden deelnemen aan al deze conferenties en stelden een lijst met eisen op:

1. We willen erkenning van onze problemen, initiatieven, voorstellen en ons organisatieproces.
2. Wij zijn tegen de boycot van producten die door kinderen zijn gemaakt.
3. We willen respect en veiligheid voor onszelf en het werk dat we doen.
4. We willen een onderwijssysteem aangepast aan onze realiteit.
5. We willen professionele training aangepast aan onze realiteit en mogelijkheden.
6. We willen toegang tot goede gezondheidszorg.

²⁰ Mijn vertaling.

²¹ MNMMR staat voor *Movimento Nacional de Meninos e Meninas de Rua*, vrij vertaald de nationale beweging van straatkinderen.

²² AMWCY staat voor African Movement of Working Children and Youth, vrij vertaald de Afrikaanse beweging van werkende kinderen en jeugd.

²³ Zoals de “sociale clausule” in de Wereldhandelsorganisatie (Vandaele, 2005), de zogenaamde Harkin Bill (Hertel, 2006) en het Rugmark-project (Hilowitz, 1997).

7. We willen geraadpleegd worden bij alle beslissingen die ons betreffen, op lokaal, nationaal en internationaal niveau.
8. We willen dat de onderliggende oorzaken van onze situatie, voornamelijk armoede, worden aangepakt.
9. We willen meer activiteiten op het platteland, zodat kinderen niet naar de steden hoeven te migreren.
10. Wij zijn voor waardig werk en gepaste uren, zodat we tijd hebben voor onderwijs en vrije tijd.²⁴

Punt 10 zorgde voor een hevige discussie, die liet zien dat ook tussen de bewegingen van werkende kinderen verschillende opvattingen bestaan over hoe kinderarbeid te benaderen. Derlis uit Paraguay, toen 13 jaar oud, betoogde dat het recht om te werken onterecht niet als kinderrecht wordt beschouwd. Tegenover hem stond Lidja van de MNMMR uit Brazilië, die het beleid verdedigde om kinderarbeid onder de leeftijd van 14 uit te bannen. De bewegingen uit Afrika en India namen een meer pragmatische middenpositie in het debat in. Hoewel ze niet expliciet het recht om te werken claimden, betoogden ze dat in de huidige situatie waarin hun werk onvermijdelijk was, kinderen van alle leeftijden met waardigheid zouden moeten kunnen werken. Wel waren ze het er allemaal over eens dat ze wilden deelnemen aan de conferenties en discussies over het nieuwe IAO-Verdrag, met evenveel vertegenwoordigers als uitgenodigde ministers. Een vertegenwoordiger van de Nederlandse Regering, die naar Kundapur was gekomen om de bijeenkomst bij te wonen, werd hierop aangesproken. Ze beloofde hun eventuele deelname aan de conferentie in Amsterdam te bespreken met haar collega's.

3.4. AMSTERDAM 1997

In navolging van de Kundapur-bijeenkomst en op basis van de participatierechten van het VRK voerden de IWGCL en andere lokale ngo's druk uit op de Nederlandse overheid en de IAO om de bewegingen van werkende kinderen uit te nodigen. Ze kwamen uiteindelijk overeen om acht vertegenwoordigers van werkende kinderen uit te nodigen die hadden deelgenomen aan de Kundapur-bijeenkomst: drie uit Latijns-Amerika, twee uit West-Afrika en twee uit Azië. Acht, zo werd later uitgelegd, omdat er acht ministers uit ontwikkelingslanden aanwezig zouden zijn. Verder had de IWGCL voorgesteld om een video met hoogtepunten van de Kundapur-bijeenkomst te tonen. De organisatoren waren het daarmee eens, maar benadrukten dat het niet gepast zou zijn om in de video de nadruk te leggen op de discussie over een kinderrecht op waardig werk.

Zoals gezegd, was het doel van de conferentie om aanbevelingen te genereren voor de inhoud en aanpak van V182. Tijdens de conferentie konden de vertegenwoordigers van de bewegingen alle discussies van de verschillende panels en workshops bijwonen, en op dag één van de conferentie kregen ze hun eigen plenaire panelsessie toegewezen. Twee van hen werden bovendien uitgenodigd als panelleden voor een van de workshops die gepland waren voor de tweede dag. De conferentie begon met

²⁴ Mijn vertaling.

verschillende toespraken van hoge ambtenaren, onder wie de Nederlandse minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk. Hij benadrukte de aanwezigheid van de werkende kinderen en legde uit dat:

“kinderen vaak het recht om betaald werk uit te voeren eisen, onder waardige omstandigheden. Werk biedt hun niet alleen een inkomen, maar ook een status en een gevoel van eigenwaarde.”²⁵

In hun eigen plenaire panelsessie presenteerden de vertegenwoordigers de 10 punten van Kundapur en werd ze gevraagd te reageren op vragen zoals: “Waarom werken kinderen in omstandigheden die uitbuitend en gevaarlijk zijn?” Vidal van MANTHOC argumenteerde dat de abolitionistische benadering een van de oorzaken is. Werk, legde hij uit, is één ding, slechte werkomstandigheden zijn iets geheel anders. Hij drong er bij de deelnemers op aan om de twee niet te verwarren.

De volgende dag namen ze allen deel aan de workshop waarin twee van hen als panelleden fungeerden. Anna van MANTHOC beargumenteerde dat het VRK kinderen het recht geeft om te werken en zich te organiseren, en dat alle landen dit moeten respecteren. Ze legde uit dat net zoals de vakbonden, de bewegingen van werkende kinderen betrokken zouden moeten zijn bij alle zaken omtrent kinderarbeid. Na een levendige discussie namen alle deelnemers aan de workshop de aanbeveling aan om ngo’s en bewegingen van werkende kinderen te betrekken bij het ontwikkelen van internationaal recht en beleid omtrent kinderarbeid. In de officiële versie van de Conferentieverklaring werd deze aanbeveling afgezwakt en werd er nog enkel verwezen naar de rol te spelen door “het maatschappelijk middenveld” (SZW, 1997). In dezelfde verklaring werd wel vermeld dat de bewegingen een belangrijke bijdrage hadden geleverd aan het debat over de structuur en inhoud van het nieuwe IAO-Verdrag V182.

3.5. OSLO 1997

De tweede internationale conferentie ter voorbereiding van V182 vond enkele maanden later plaats in Oslo. Tussen de conferenties van Amsterdam en Oslo hadden de bewegingen van werkende kinderen zelf een tweede internationale bijeenkomst georganiseerd, deze keer in Lima, Peru. Hier werd nogmaals bevestigd dat de bewegingen er alles aan zouden doen om zo dicht mogelijk betrokken te worden bij de totstandkoming van V182. De IWGCL had ook de deelname gefaciliteerd van drie vertegenwoordigers van werkende kinderen aan een academische conferentie in Trondheim, waarvan het eindrapport werd gepresenteerd als aanbevelingen voor de Oslo-Conferentie. Het rapport stelde dat de Oslo-Conferentie zou moeten voorzien in de participatie van de bewegingen (...).

Onder druk van de Noorse vakbonden besloten de Noorse Regering en de IAO echter dat de bewegingen niet welkom waren in Oslo. In reactie op hun uitsluiting besloten de bewegingen om met hulp van de IWGCL en enkele ngo’s een gelijktijdige schaduwconferentie te organiseren in een poging het debat te beïnvloeden. Echter,

²⁵ Mijn vertaling.

enkele weken voor het begin van de conferentie hadden algemene verkiezingen Noorwegen een nieuwe regering bezorgd die veel ontvankelijker bleek voor de participatie van werkende kinderen, en die op de valreep drie vertegenwoordigers uitnodigde om deel te nemen. Verder mochten alle deelnemers aan de schaduwconferentie op de laatste dag aanwezig zijn om een collectieve verklaring af te leggen. De drie afgevaardigden op de hoofdconferentie kwamen tot de conclusie dat, in tegenstelling tot Amsterdam, de Oslo-Conferentie geen geschikt platform was om de stemmen van werkende kinderen te laten horen. Er waren geen speciale regelingen getroffen en ze waren niet uitgenodigd om actief deel te nemen aan een van de paneldiscussies. Ook hing er een gespannen sfeer omtrent hun participatie en de keren dat ze spraken werden ze door andersdenkenden aan de kant gezet als gemanipuleerde tieners, die geenszins “echte” werkende kinderen vertegenwoordigden. Daarom hadden de Latijns-Amerikaanse bewegingen besloten dat wanneer de anderen naar binnen zouden gaan voor hun verklaring op de laatste dag, zij voor de ingang zouden demonstreren met tape over hun mond als symbool voor hun marginalisering. Hoewel de internationale pers uitgebreid verslag uitbracht van de aanwezigheid van de bewegingen van de werkende kinderen in en rond de conferentie, werden ze volledig genegeerd in de officiële communicatie van de IAO. Zowel het conferentieverlag als de aangenomen “agenda voor actie” erkent hun bestaan niet, laat staan hun deelname in Oslo (ILO, 1997).

3.6. GENÈVE 1998-1999

Na Oslo besloten de bewegingen uit Latijns-Amerika, West-Afrika en India om voor een derde keer samen te komen, dit keer in Dakar, Senegal, in maart 1998. Centraal op de agenda stond de claim op het recht op waardig werk. De Latijns-Amerikanen waren zoals vermeld voorstanders van het expliciet claimen van het recht, terwijl de Indiase vertegenwoordigers het beschouwden als de aanvaarding van een realistische, maar ongewenste situatie, omdat ze idealiter liever wilden dat kinderen naar school gaan. Met de Afrikaanse beweging als bruggenbouwer kwamen ze tot het gemeenschappelijk standpunt dat werkende kinderen het recht zouden moeten hebben om zelf te kiezen of ze willen werken onder waardige omstandigheden. Ze kwamen verder overeen om V182 te ondersteunen, maar beschouwden kinderslavernij, prostitutie, drugshandel en kindsoldaten als gewelddadige misdaden en niet als (de ergste) vormen van werk. Al deze beslissingen werden opgenomen in een nieuwe verklaring, die als bijlage werd toegevoegd aan een brief geadresseerd aan de directeur-generaal van de IAO. In de verklaring eisten de bewegingen vertegenwoordiging op alle geplande evenementen in Genève aangaande het nieuwe verdrag. De termijn van de IWGCL was echter eind 1997 al verlopen en aangezien de IAO niet had gereageerd op de verzoekbrief, bleken de bewegingen noch financieel noch organisatorisch in staat om als collectief naar Zwitserland te komen. Ondanks deze tegenslagen kon een delegatie van de AMWCY en de Nicaraguaanse beweging NATRAS naar Genève afreizen dankzij een programma van de Zwitserse afdeling van kinderrechten-ngo Terre des Hommes.²⁶ De vertegenwoordigers van deze bewegingen hadden flyers en posters meegebracht met daarop de verklaringen van Kundapur en Dakar.

²⁶ NATRAS staat voor *Niños, Niñas y Adolescentes Trabajadores*, vrij vertaald werkende kinderen en tieners.

Onder de vleugels van Terre des Hommes konden ze deelnemen aan een aantal evenementen die waren georganiseerd voor de kinderen van de Global March Against Child Labour, die wel direct bij de evenementen in Genève betrokken waren.²⁷ Terre des Hommes had ook een ontmoeting voor hen geregeld met de toenmalige leider van de werknemers binnen de IAO en huidig directeur-generaal van de IAO, Guy Ryder. Ze vroegen Ryder waarom ze als werkers niet mochten deelnemen aan de IAO-bijeenkomsten waar zou worden onderhandeld over de precieze tekst van V182. Hij legde uit dat alleen afgevaardigden van erkende vakbonden dit voorrecht hadden. Hij vroeg hen wel om hun standpunt zodat hij hun boodschap kon overbrengen. Ze legden hem uit dat hun bewegingen van mening waren dat kinderarbeid niet kan worden uitgebannen zolang er armoede heerst, en dat kinderen moeten kunnen kiezen of ze onder waardige omstandigheden willen werken.

Ondanks hun fysieke uitsluiting vonden de standpunten van de bewegingen van de werkende kinderen ingang in de discussies en onderhandelingen van de uiteindelijke tekst van het verdrag betreffende de ergste vormen van kinderarbeid, met name bij monde van de Nederlandse overheid die zeer invloedrijk was als woordvoerder van het blok van de zogenaamde industrielanden. De deelname van de bewegingen aan de eerder beschreven conferentie in Amsterdam had de positie van de Nederlandse Regering aanzienlijk beïnvloed. In het officiële standpunt over kinderarbeid stond: “Er moet rekening worden gehouden met het feit dat er kinderen zijn die hebben aangegeven dat ze willen werken, op voorwaarde dat ze dat doen onder goede omstandigheden en tegen een redelijke vergoeding (...).” In de eerste ontwerp tekst van het verdrag die was opgesteld door IAO-experts was geen directe verwijzing naar de bewegingen opgenomen. De Nederlandse overheid dolf in de eerste onderhandelingsronde in 1998 zelfs het onderspit tegen de werknemersorganisaties over de wens om een referentie aan “andere belangengroepen” in de tekst op te nemen met betrekking tot het implementeren en monitoren van het verdrag. Tijdens de tweede onderhandelingsronde in 1999 kwam de Nederlandse overheid namens de industrielanden terug op dit punt en slaagde er ditmaal in de vakbonden te overtuigen van het belang ervan. De juridische adviseur van de IAO gaf tijdens de onderhandelingen aan dat onder deze groepen ook bewegingen van werkende kinderen kunnen worden gerekend. Dit gegeven werd echter vrijwel meteen bestreden door de woordvoerder van de werknemersorganisaties tijdens de presentatie van definitieve tekst van het V182:

“Negeer degenen die het hebben over een kinderrecht op werk. Denk aan hun recht om te leren en te spelen, en aan onze verantwoordelijkheden als volwassenen om voor hen een beter leven te kiezen. Er rust een last op onze schouders. Deze last doet niet zoveel pijn als een lading stenen op de schouders van een kind, of als de verkrachting van een kind gedwongen tot sekswerk, maar het is een last die we moeten dragen.”²⁸

²⁷ De Global March Against Child Labour was het initiatief van de latere Nobelprijslaureaat (vrede) Kailash Satyarthi die een wereldwijde mars organiseerde van kinderen en volwassenen die demonstreerde tegen kinderarbeid.

²⁸ Mijn vertaling. Voor het Engelse verslag van de IAO-conferentie zie: <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/com-chid.htm> (geraadpleegd op 20 april 2020).

4. DISCUSSIE

Gebaseerd op haar eigen onderzoek beargumenteert Tine Destrooper (2017) dat vertaling van lokale of levende rechtsconcepties, zoals het kinderrecht op waardig werk, naar het internationale kinder- of mensenrechtendiscours vaak onterecht wordt beschreven als een netwerkproces, aangezien dit impliceert dat de betrokkenen op gelijke voet staan. Ze benadrukt dat de ongelijke machtsverhoudingen tussen de verschillende actoren in acht moeten worden genomen als we zulke processen en hun uitkomsten willen duiden. Haar model voorziet in cumulatieve machtsdimensies, waarin lokale actoren sterk afhankelijk zijn van actoren met meer geïnstitutionaliseerde macht dan henzelf. De evidente eerste horde is toegang tot internationale mensenrechtenorganisaties, en als toegang eenmaal is verworven dan zijn ze afhankelijk van tussenpersonen en organisaties voor de werkelijke invloed die ze kunnen hebben. Dit wordt verder bemoeilijkt door wat Destrooper aanduidt als “discursief reductionisme”. Hiermee bedoelt ze dat zelfs als lokale groepen of bewegingen erin slagen om de eerste hordes te nemen, hun claims verstomd worden door het gangbare mensenrechtendiscours dat gekenmerkt wordt door formuleringen die historisch, ideologisch en politiek geladen zijn. Volgens Destrooper heeft dit weinig te maken met het zogenaamde “particuliere” karakter van lokale claims versus het zogenaamde “universele” karakter van geïnstitutionaliseerde mensenrechten, aangezien ze betoogt dat deze laatsten zelf universeel gemaakte particuliere opvattingen zijn, zij het van hen die het voor het zeggen hebben binnen internationale organisaties zoals de IAO. Door dit discursief reductionisme is op een bepaald punt de grens bereikt van hoeveel vertaling het geïnstitutionaliseerde mensenrechtenregime zich denkt te kunnen veroorloven. Haar analyse is zeker ook van toepassing op de pogingen van de bewegingen van werkende kinderen om het recht op waardig werk te vertalen naar het IAO-regime omtrent kinderarbeid.

Hoewel toegang tot de meeste internationale bijeenkomsten geen direct probleem vormde vanwege de financiële, organisatorische en morele steun van invloedrijke internationale ngo's en zelfs overheden, waren de bewegingen op belangrijke momenten en voor de belangrijkste beslissingen overgeleverd aan de grillen van de IAO. Zelfs toen ze tijdens de conferenties in Amsterdam en Oslo een belangrijke rol speelden, werden deze achteraf gemarginaliseerd doordat in officiële publicaties over deze evenementen de inbreng van de werkende kinderen werd afgezwakt of zelfs geheel werd genegeerd. Later in Genève kregen ze geen kans om bij de IAO-besprekingen aanwezig te zijn, terwijl de kinderen van de Global March Against Child Labour, die zich wel schaarden achter het abolitiebeleid, werden gevraagd om de sessie te openen (Fyfe, 2007). De claim voor erkenning van het kinderrecht op waardig werk, of zoals later verwoord werd het recht voor kinderen om zelf te kunnen kiezen om te werken, nooit serieus overwogen als verenigbaar met het IAO-beleid en met de notie dat kinderen het fundamentele recht hebben om vrij te zijn van arbeid. Wat dat betreft lijken de ongelijke machtsverhoudingen en discursief reductionisme inderdaad de grootste obstakels te zijn voor een “geslaagde” poging om geïnstitutionaliseerde kinder- en mensenrechten te beïnvloeden met lokale of levende rechtsconcepties.

Echter, ongelijke machtsverhoudingen maken niet machteloos. Robert Young

(2003) betoogt dat zelfs in de meest ongelijke situaties, zoals onder koloniale regimes, “vertaling” een belangrijk verzetsmiddel is om het dominante discours uit te dagen door nieuwe en creatieve manieren te vinden om het te vormen naar de krachten van de gemarginaliseerden. Door hun doorzettingsvermogen speelden de bewegingen een belangrijke rol in de totstandkoming van de expliciete erkenning van het belang om ook andere relevante actoren, waaronder de bewegingen zelf, te betrekken bij de implementatie van V182, door middel van een artikel in ditzelfde verdrag. Hoewel dit op zichzelf een indrukwekkende prestatie was, moeten we ons niet blind staren op de concrete beleidsresultaten wanneer we dit proces analyseren en beoordelen. Mijns inziens is het belangrijker om te erkennen dat de bewegingen van werkende kinderen en hun verzet tegen het internationale kinderarbeidsregime een deel zijn gaan uitmaken van het regime zelf. De claim op erkenning van een recht op waardig werk heeft zich onherroepelijk tussen de bouwstenen van dit regime genesteld. De spanningen die dit regime voortbrengt zijn dan ook alleen volledig te begrijpen als we erkennen dat deze ook binnen het regime zelf bestaan.

Om een kort voorbeeld te geven: in 2014 nam de overheid van Bolivia, dat V138 in 1997 geratificeerd heeft, een nieuwe wet aan waarin er werd afgeweken van minimumleeftijd van 14 jaar door middel van uitzonderingen die kinderen onder bepaalde omstandigheden het recht gaven om te werken vanaf 10 jaar. De wet kwam tot stand mede door de inbreng van de Boliviaanse beweging van werkende kinderen UNATSBO.²⁹ Jarenlang bleef de wet een doorn in het oog van de IAO, die Bolivia meermaals officieel verzocht om de wet terug te trekken. Dat gebeurde echter pas in 2018, nadat het constitutionele hof van Bolivia de wet in strijd achtte met de grondwet. De IAO deed de zaak af als een opgelost incident. In het licht van dit artikel kan echter beargumenteerd worden dat het geen incident was, maar een verandering in strategie na een decennialange verbeterde strijd om het internationale regime rechtstreeks te beïnvloeden. Op dezelfde manier moet ook het protest tijdens de IAO-Conferentie in Buenos Aires benaderd worden. Net zoals de IAO zelf weten de bewegingen van werkende kinderen dat het streven van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen om alle vormen van kinderarbeid te elimineren voor 2025 is gedoemd om te falen. Anders dan de IAO gaan ze de beloftes van hun overheden voorbij en eisen ze onmiddellijke en concrete rechten en bescherming voor die kinderen voor wie werk een noodzaak blijft, van boven en onder de minimumleeftijd.

REFERENTIES

- Bequede, A., & Boyden, J. (Eds.) (1988). *Combating Child Labour*. Geneva: ILO.
- Bouhdiba, A. (1982). *Exploitation of Child Labour (Sales No. E.82.XIV.2)*. UN.
- Bourdillon, M., White, B., & Myers, W. (2009). Re-assessing Minimum-age Standards for Children’s Work. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 29(3), 13.
- Dahlén, M. (2007). *The Negotiable Child. The ILO Child Labour Campaign 1919-1973*. Uppsala: Uppsala University.

²⁹ Dit proces is elders uitgebreid beschreven en geanalyseerd, zie: Fontana & Grugel, 2015; Liebel, 2015; Van Daalen, 2015; van Daalen & Mabilard, 2018.

- De Feyter, K. (2007). Localising Human Rights. In W. Benedek, K. De Feyter, & F. Marrella, *Economic Globalisation and Human Rights* (pp. 67-92). Cambridge: Cambridge University Press.
- De Feyter, K., Parmentier, S., & Timmerman, C. (Eds.) (2011). *The Local Relevance of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Destrooper, T. (2017). Uprooting the curious grapevine? The transformative potential of reverse standard-setting in the field of human rights. *Journal of Human Rights*, 16(4), 516-531. <https://doi.org/10.1080/14754835.2016.1225193>.
- Destrooper, T., & Merry, S.E. (Eds.) (2018). *Human Rights Transformation in Practice*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Fontana, L.B., & Grugel, J. (2015). *To Eradicate or to Legalize? Child Labor Debates and ILO Convention 182 in Bolivia*. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 21(1), 61-78.
- Fyfe, A. (2007). *The worldwide movement against child labour: Progress and future directions*. Geneva, International Labour Office.
- Hanson, K., & Nieuwenhuys, O. (Eds.) (2013). *Reconceptualizing Children's Rights in International Development: Living Rights, Social Justice, Translations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hanson, K., & Vandaele, A. (2003). Working Children and International Labour Law: A Critical Analysis. *The International Journal of Children's Rights*, 11(1), 73-146.
- Hertel, S. (2006). *New Moves in Transnational Advocacy: Getting Labor and Economic Rights on the Agenda in Unexpected Ways*. *Global Governance*, 12(3), 263-281.
- Hilowitz, J. (1997). Social labelling to combat child labour: Some considerations. *International Labour Review*, 136(2), 19.
- Holzscheiter, A. (2016). Representation as Power and Performative Practice: Global Civil Society Advocacy for Working Children. *Review of International Studies*, 42(2), 205-226.
- ILO (1985). *Background Paper 3: Towards a Global Programme of Action on Child Labour' HR/GENEVA/1985(2) B.P.3* (UN Seminar on Ways and Means of Achieving the Elimination of the Exploitation of Child Labour in all Parts of the World, Geneva, October/November 1982).
- ILO (1988). *The Emerging Response to Child Labour*. Geneva: ILO.
- ILO (1996). *Child labour: Targeting the intolerable*. Geneva: ILO.
- ILO (1997). *Oslo International Conference on Child Labour. Final Report*. https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_28935/lang--en/index.htm (geraadpleegd op 20 April 2020).
- ILO (2017). *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016*. Geneva: International Labour Office.
- Liebel, M. (2004). *A will of their own: Cross-cultural perspectives on working children*. London: Zed Books.
- Liebel, M. (2013). Do children have a right to work? Working children's movements in the struggle for social justice. In K. Hanson & O. Nieuwenhuys (Eds.). *Reconceptualizing Children's Rights in International Development. Living Rights, Social Justice, Translations* (pp. 225-249). Cambridge: University Press.
- Liebel, M. (2015). Protecting the Rights of Working Children instead of Banning Child Labour. *The International Journal of Children's Rights*, 23(3), 529-547.
- Liebel, M., & Invernizzi, A. (2019). The Movements of Working Children and the International Labour Organization. A Lesson on Enforced Silence. *Children & Society*, 33(2), 142-153.

- Nieuwenhuys, O. (2009). From child labour to working children’s movements. In J. Qvortrup, W.A. Corsaro, M.-S. Honig, & G. Valentine (Eds.) *Handbook of Childhood Studies* (pp. 289-300). London: Palgrave.
- Smolin, D.M. (1998). Conflict and ideology in the international campaign against child labour. *Hofstra Labour & Employment Law Journal*, 16, 383-451.
- Swift, A. (1999) *Working Children get Organised: An Introduction to Working Children’s Organisations*. London: International Save the Children Alliance.
- SZW (1997). *Combating the most Intolerable Forms of Child Labour: A Global Challenge*. Amsterdam Child Labour Conference. <https://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/conf/amsterdam/report.pdf> (geraadpleegd op 20 april 2020).
- Taft, J. (2019). *The Kids Are in Charge. Activism and Power in Peru’s Movement of Working Children*. New York: NYU Press.
- TNO (1990). *International Child Labour Seminar Amsterdam 1990*. Delft: TNO.
- UN (1986). *Seminar on Ways and Means of Achieving the Elimination of the Exploitation of Child Labour in all Parts of the World* (22 January 1986) ST/HR/SER.A/18.
- Van Daalen, E. (2015) Kinderrechten als Levende Rechten: Tussen Beleving en Wetgeving in Indonesië en Bolivia. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 15, 234-246.
- Van Daalen, E., Hanson, K., & Nieuwenhuys, O. (2016). Children’s Rights as Living Rights: The case of street children and a new law in Yogyakarta, Indonesia. *The International Journal of Children’s Rights*, 24(4), 803-825.
- Van Daalen, E., & Mabillard, N. (2019). Human Rights in Translation: Bolivia’s Law 548, Working Children’s Movements, and the Global Child Labour Regime. *The International Journal of Human Rights*, 23(4), 596-614.
- Van Daalen, E., & Hanson, K. (2019). The ILO’s Shifts in Child Labour Policy: Regulation and Abolition. *International Development Policy*, 11, 133-150.
- Vandaele, A. (2005). *International Labour Rights and the Social Clause: Friends or foes*. London: Cameron May.